

RMK metsise kaitsestrateegia aastani 2030

1. Sissejuhatus

Metsis (*Tetrao urogallus*) on II kaitsekategooriasse kuuluv liik, kelle leiukohad asuvad üksikute eranditega RMK valduses oleval maal. Rahvusvahelise Looduskaitseliidu (IUCN) punase nimestiku alusel on metsis soodsas seisundis (LC). Eesti Punase nimestiku alusel on Eestis metsis ohualdis (VU).

Eestis on väga suur osa metsise leiukohtadest looduskaitse all ja metsa majandamisele on kehtestatud spetsiifilised piirangud. Metsise arvukus on aastatel 1980-2019 olnud mõõdukas langustrendis, samasugune hinnang on antud ka lühiajalise trendi kohta (2008-2019).

Metsisekukkede arvukushinnanguks perioodi 2014 kuni 2019 kohta on 1365-1665 isendit¹. Viimase 10 aasta andmed näitavad, et statistiliselt oluline trend populatsiooni arvukuses puudub. Metsise populatsiooni soodsa seisundi kriteeriumiks loetakse, kui metsisekukkede arv on 1500-2400². Metsise ohutegurite hulgas domineerivad kisklus ja metsade majandamisega seotud tegevused (raie ja metsakuivendus), kuid erinevatest teadusuuringutest hoolimata pole üheselt selge, milline on näiteks metsakuivenduse mõju metsisele. Samuti pole laialdaselt rakendatud leiukohtade kaitsest hoolimata õnnestunud metsise arvukust tõusule pöörata.

RMK metsise kaitsestrateegia sõnastab RMK eesmärgid ja tegevused metsise kaitseks RMK valduses oleval maal, et aidata seeläbi saavutada riiklikke eesmärgi metsise soodsa seisundi saavutamiseks.

2. Mõisted

EELIS – Eesti looduse infosüsteem, mille kaudu hallatakse keskkonnaregistrit

Metsise leiukoht – EELIS-s pindobjektina piiritletud ala, kus on registreeritud metsise esinemine

Metsise mängupaik – EELIS-s pindobjektina piiritletud ala, kus on hinnatud mängivate metsisekukkede arvu (mängu suurust)

Potentsiaalne mängupaik – keskkonnatingimuste poolest metsise mängupaikadele väga sarnane ala, kus metsisemängu olemasolu ei ole tuvastatud

Metsise elupaik – metsad, kus puistu vanus on 40+ aastat ja koosseisus domineerib mänd, aga samuti haava osalusega segapuistud ja puhmarindes esineb mustikat või sinikat. Metsis eelistab pesitsusaegse elupaigana siirdesoomuldadel levivaid metsi

Funktsionaalne elupaik – elupaiga tingimustele vastavad metsad kolme kilomeetri raadiuses ümber mängupaiga keskkoha

Tuumala – sidusatest metsisemängudest (naabermängude tsentrite vaheline kaugus kuni 3 km) moodustuv piirkond, mida võib käsitleda metsise alamasurkonna levikualana. Nii defineerituna eristub 59 tuumala pindaladega 3600 kuni 150 000 ha, vt lisa 1

Astmelaud – tuumalast eraldiseisev metsise elupaiga tunnustelele vastav metsa- ja sookoosluste kompleks. Tuumalade vaheliste astmelaudade eesmärk on tagada tuumalade omavaheline sidusus. Astmelaua pindala määramisel lähtume olemasolevate mängupaikade suuruste jaotuse 2. veerandist (1. kvartiil kuni mediaan), mis on 68 kuni 103 ha. Astmelaudade eelvaliku kaart on kuvatud lisa 1. Astmelauad piiritleb RMK looduskaitseosakond.

¹ Kaur 2019. Riikliku keskkonnaseire elustiku mitmekesisuse seireprogrammi seiretöö. Metsise mängud 2019 aruanne.

² Metsise kaitse tegevuskava 2015.

3. Metsise arvukus ja kaitstus

EELIS-s on 2019. a seisuga registreeritud 434 metsise leiukohta kogupindalaga 193 893 ha, millest 433 kattub täielikult või osaliselt RMK valduses oleva maaga. RMK valduses oleva maadega on seotud sisuliselt kogu Eesti metsise asurkond (1365–1665 metsisekukke). Pindalaliselt on metsise leiukohtades kõige enam RMK hoiumetsi (81 330 ha), mittemetsamaa alasid (35 240 ha), kaitsemetsi (34 922 ha) ja tulundusmetsi (22 404 ha).

EELIS-s on 2019. a seisuga registreeritud 530 metsise mängupaika kogupindalaga 65 394 ha, millest 527 kattub täielikult või osaliselt RMK valduses oleva maaga. Pindalaliselt on metsise registreeritud mängupaikades kõige enam RMK hoiumetsi (37 918 ha), mittemetsamaa alasid (12 408 ha), kaitsemetsi (4 307 ha) ja tulundusmetsi (5 260 ha).

Seega on metsamajanduslike piiranguteta (tulundusmets) 11% metsise leiukohtade pindalast ja 8% registreeritud mängupaikade pindalast.

4. RMK tegevusest tulenevad ohutegurid

4.1. Elupaikade otsene hävimine uuendusraiate tõttu. Metsised väldivad suuri lagedaid alasid ja tihedaid noorendike. Praeguste teadmiste kohaselt jääb metsise elupaigas olev raiesmik metsisele ebasobivaks vähemalt järgmiseks 40-50 aastaks. Erandiks on väikesed raiesmikud sidusas vanemas metsas. Selliseid väiksemaid raiesmikke võivad metsised kasutada toitumisalana. Kui sobiva struktuuriga puistuid jääb väheks, siis metsised hajuvad säilinud elupaigalaikude vahel, mis võib vähendada metsiste paaritumise tõenäosust (ei teki suuri mänge, kuhu metsised koonduksid). Metsise kaitse tegevuskavas on selle ohuteguri mõju hinnatud keskmiseks³.

4.2. Elupaiga kvaliteedi halvenemine metsakuivenduse tõttu. Kuivendussüsteemide rajamine ja rekonstrueerimine suurendab puurinde liituvust ning vähendab mustika- ja sinikapuhmaste katvust. Metsakuivenduse tagajärjel suureneb kisklussurve ja väheneb tibude toidubaas. Ajavahemikul 1985 kuni 2019 avaldatud metsiseteemalistest teadusartiklitest (N = 54, Google Scholar otsing märksõnadega „*capercaillie+forestry*“) oli neljas käsitletud metsakuivenduse mõju metsise sigimisedukusele. Neist artiklitest on üks Eestis ja kolm Soomes avaldatud. Kõigis mainiti metsakuivenduse negatiivset mõju, kuid nenditi, et seda mõju on raske eristada teiste tegurite mõjust. Ühes soomlaste avaldatud artiklis tuuakse välja, et Lõuna-Soomes ilmnis tugevam negatiivne seos metsakuivenduse ja metsise pesitsusedukuse vahel kui Põhja- Soomes, ent ühtlasi on Lõuna-Soomes metsamaastik killustunud põllumajanduse tõttu ning ka metsa vanuseline struktuur on varieeruvam. Metsise kaitse tegevuskavas on selle ohuteguri mõju hinnatud suureks⁴.

4.3. Sigimisedukuse vähenemine pesitsusaegse häirimise tõttu. Metsamajanduslike tööde teostamine pesitusajal metsise elupaikades ja samuti külastustaristu kasutamine metsise leiukohtades võib suurendada metsiste pesitsusaegset häirimist. Selle tulemusena võib suureneka pesariüiste ja tibude suremus kiskluse tõttu. Metsise kaitse tegevuskavas on selle ohuteguri mõju hinnatud keskmiseks.

5. Eesmärk

Planeerida RMK metsamajanduslikke, külastuskorralduslikke ja looduskaitselisi tegevusi RMK valduses olevatel maadel asuvatel tuumaladel selliselt, et metsise arvukus tervikuna püsib stabiilne või suureneb võrreldes käesolevaga.

³ Metsise kaitse tegevuskava 2015

⁴ Metsise kaitse tegevuskava 2015.

6. Leevendusmeetmed eesmärgi saavutamiseks

6.1. Vältimine

- 6.1.1. Metsise mängupaikades ei tehta lageraiet.
- 6.1.2. Tulundusmetsas ja kaitsemetsas olevates mängupaikades ei teostata raieid perioodil 1.02 kuni 30.06.
- 6.1.3. Tulundusmetsas ja kaitsemetsas olevates metsise leiukohtades ei teostata raieid perioodil 01.04 kuni 30.06.
- 6.1.4. Tulundusmetsas ja kaitsemetsas olevatel astmelaudadel ei teostata raieid perioodil 15.04 kuni 15.06.
- 6.1.5. Tulundusmetsas ja kaitsemetsas olevates leiukohtades lageraielankide suurus ei ületa RMK lageraielangi keskmist pindala.
- 6.1.6. Astmelaudadel planeeritakse lageraieid nii, et üle 40-aastaste metsade osakaal säiliks vähemalt 50%.
- 6.1.7. Vältitakse uue külastustaristu rajamist metsise mängupaikadele lähemale kui 1 km. Olemasoleva külastustaristu rekonstrueerimisel kaalutakse taristu ümber paigutamist, et vältida häirimist.
- 6.1.8. Kuivenduskraave metsise mängupaikades ei rekonstrueerita, v.a teede kraavid ja eesvoolud.
- 6.1.9. EELIS-s mitteregistreeritud mängupaikade avastamisel rakendab RMK nende ajutist kaitset, kuni mängupaik on hinnatud ja EELIS-s registreeritud või otsustatud, et tegemist ei ole järjepideva mängupaigaga.

6.2. Minimeerimine

- 6.2.1. Kui tuumalade vaheline kaugus on üle 10 km, siis nende vahel tagab RMK metsisele sobivate metsa- ja sookooslustega astmelaua olemasolu.
- 6.2.2. RMK panustab oma töötajatega metsise esinemise kaardistamisse RMK valduses oleval maal.
- 6.2.3. RMK panustab metsise seiresse (eelkõige tehes seda kriitilistes kohtades: negatiivse trendiga ja tühjaks jäänud mängupaigad, astmelauad, tulundusmetsas olevad mängupaigad). Seiret tehakse koostöös KAUR-ga, osana riiklikust seirest.
- 6.2.4. RMK looduskaitseosakond hindab tuumaladel metsise arvukuse muutumise trendi ja analüüsib arvukuse muutuse võimalikke põhjuseid vähemalt 5-aastase perioodiga. Analüüsi põhjal tehakse ettepanekuid juhatusele tegevuste suunamiseks.
- 6.2.5. RMK aitab kaasa meetodikate arendamisele Eestis, mis võimaldab täpsustada metsise arvukuse hinnanguid ja ka soolist struktuuri ning levikut (*väljaheidete DNA-genotüüpimine jms*).
- 6.2.6. Toetatakse teadusuuringuid, mis aitavad selgitada, piiritleda ja täpsustada metsamajandamisega seostatud ohutegurite mõju ulatust ja olulisust metsisele, samuti metsise elupaigakvaliteeti määravate mõõdikute väljaarendamist.

6.3. Taastamine

- 6.3.1. Kaitstavatel loodusobjektidel parandatakse metsise elupaikade seisundit looduskaitsetööde raames.

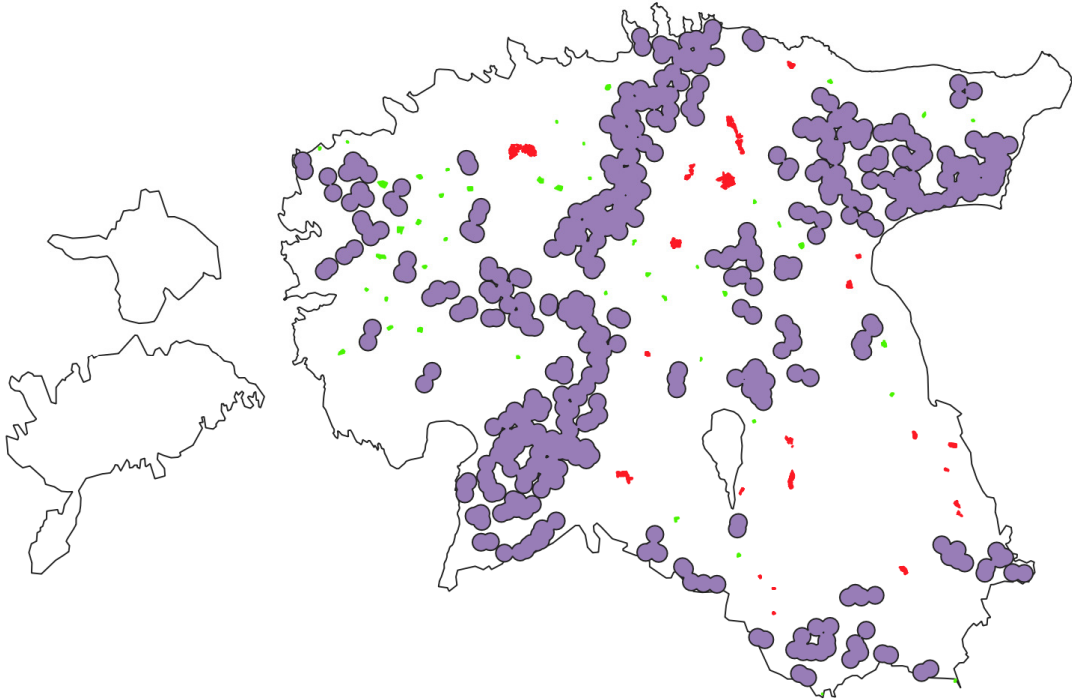
6.4. Hüvitamine

- 6.4.1. Metsamajanduslike negatiivsete mõjude kompenseerimiseks soodustatakse RMK valduses oleval maal negatiivse trendiga tuumaladel väikekiskjate küttimist, et vähendada kisklussurvet ja analüüsitakse väikekiskjate küttimise mõju kisklussurvele.

6.4.2. Suure RMK taristu objekti rajamisel, kui tegevusega kahjustatakse oluliselt metsise leiukohas metsisele sobilikke elupaiku, kaalutakse kompensatsioonimeetmete rakendamist (nt degradeerunud elupaikade taastamist, astmelaudade määramist).

LISA 1. Tuumalade ja astmelaudade eelvaliku kaart

Tuumala moodustavad mängupaigad, mille tsentrite ümber 3 km raadiusega moodustatud ringid liituvad (tähistatud lilla värviga). Rohelised on EELIS-s olevad metsise mängupaigad, mis jäävad tuumaladest eemale ja toimivad astmelaudadena, kus RMK rakendab mängupaikadele seatud tingmusi. Punasega on tähistatud RMK poolt kavandatud astmelauad.

Lisa 2. Tuumalade vaheliste astmelaudade vajaku analüüs

Astmelaudade funktsiooniks on tagada metsiste liikumine tuumalade vahel. Eelkõige peavad nad toimima peatuspaikadena mosaiiksel maastikul, kus metsise tuumalade vaheline kaugus ulatub üle 10 km. Seega peavad astmelauad vastama metsise elupaiganõudlusele kõige üldisemas mõttes, olles sarnased puistutega, kus metsised viibivad väljaspool pesitsusaega. Need on eelkõige männikud või männi osalusega segapuistud, mille vanus on 40+ aastast. Näiteks viimase aasta metsiseseire on näidanud, et Narva põlevkivikarjääri puistangutele istutatud 40+ aastastes männikutes esineb metsist mitmel pool, mis tähendab, et sellised puistud on metsise liikumiseks sobivad.

Metsise tuumalade vaheliste kauguste GIS analüüs näitas, et RMK valduses oleval maal võiks olla vähemalt 22 astmelauda summaarse pindalaga 9820 ha, millest on hoiumetsa 7208 ha, kaitsemetsa 568 ha ja tulundusmetsa 2044 ha. Seega moodustaks enamuse astmelaudade pindalast olemasolevad hoiumetsad ning tulundusmetsa kaasamine on vajalik vaid paari astmelaua puhul. Astmelaual olevas tulundus- ja kaitsemetsas tuleb raiete planeerimisel jälgida, et üle 40-aastaste metsade pindala on vähemalt 50% (summaarselt on üle 40-aastaste metsade pindala astmelaudade eelvalikus 7021 ha).